

نقش مولفه آب در نبردهای قره باغ

بخش عمده‌ای از آب شیرین منطقه قفقاز از رودخانه‌های فرامرزی کورا و ارس دریافت می‌شود که هر دو از ترکیه سرچشمه می‌گیرند و به قفقاز می‌ریزند. ترکیه به‌عنوان بازیگر بالادست، با ساختن سد، به تغییرات آب ناشی از آب و هوا پاسخ داده است. توسعه این سد به هزینه مصرف کنندگان آب پایین دست در قفقاز تمام می‌شود.

آران نیوز: براساس گزارش وزارت امور خارجه آذربایجان، در صبح روز ۲۲ اکتبر، نیروهای ارمنستان موشک SCUD را به مناطق مختلف در داخل آذربایجان از جمله شهر «قبله» شلیک کردند. این شهر، یک مرکز مهم در امتداد خط لوله آب اوغوز-قبله-باکو است که در سال ۲۰۱۱ به منظور تامین آب منطقه آبشرون و پایتخت آذربایجان ساخته شد. البته، قبلا حملات دوربرد به «مینگه چویر» که دارای مخزن آب مهم و نیروگاه برق آبی بوده، انجام شده است.

افزایش تنش بین دو کشور همسایه و البته متخاصم آذربایجان و ارمنستان ابعادی فراتر از یک نزاع مرزی پیدا کرده است. سرهنگ واقف درگاهلی، سخنگوی وزارت دفاع آذربایجان گفته است اگر ارمنستان تصمیم بگیرد تاسیسات استراتژیک جمهوری آذربایجان از جمله سد و نیروگاه آبی «مینگه چویر» را هدف بگیرد آذربایجان قادر است نیروگاه هسته ای «متسامار» در ارمنستان را با موشک نقطه زن مورد حمله قرار دهد و این می تواند یک فاجعه برای ارمنستان باشد. به گفته سخنگوی وزارت دفاع آذربایجان موقعیت طبیعی محل و نیروهای پدافند هوایی اجازه حمله به سد و نیروگاه آبی مینگه چویر را نمی دهند.

مینگه چویر یک نیروگاه آبی بسیار بزرگ برای آذربایجان است که روی رود «کر» ساخته شده و برای تامین برق این کشور حیاتی است. نیروگاه هسته ای متسامور هم تنها نیروگاه اتمی تولید برق در ارمنستان است که در سال ۱۹۷۹ در ۳۷ کیلومتری ایروان، پایتخت ارمنستان ساخته شده است. این نیروگاه بعد از زلزله ویرانگر سال ۱۹۸۸ فعالیتش به حالت تعلیق درآمد و در سال ۱۹۹۵ دوباره فعالیت خود را از سر گرفت. بالا گرفتن درگیری بین دو کشور می تواند پای کشورهای منطقه را هم به این مناقشه بکشد و دو کشور را وارد یک جنگ فرسایشی و ویرانگر کند.

کمبود آب و خطر خشکسالی از دیرباز منبع اصلی نگرانی در آذربایجان بوده چون شدیداً به تامین آب آشامیدنی و آبیاری خود در حوضه رودخانه کورا-ارس، مشترک با گرجستان و ارمنستان وابسته است. استثنای اصلی در واقع خط لوله اوغوز-قبله-باکو است که آب را به طور کامل از چشمه های محلی در شمال آذربایجان به داخل آن پمپاژ می کند. در سال های اخیر، مقامات باکو تلاش های متعددی انجام داده اند تا مشکل امنیت آب کشور را عمدتاً با حفر چاه حل کنند. در تابستان گذشته، الهام علی اف بار دیگر این موضوع را تکرار و آن را به عنوان یکی از موضوعات اصلی در دستور کار دولت خود توصیف کرد.

در واقع، یکی از اولین اقداماتی که پس از بازپس گیری اراضی آذربایجان در نتیجه چند هفته درگیری شدید در قره باغ انجام شد، اعلان مناقصه برای نگهداری و بهبود تاسیسات آبی در این اراضی بود. در میان مناطق بازپس گیری شده، بسیاری از مناطق از جمله خداآفرین و سوقووشان (ماداغیز) دارای اهمیت استراتژیک برای مدیریت آب هستند. به طور خاص، سوقووشان دارای یک مخزن آبی است که برای بهره برداری از مجتمع تاسیسات آبی سرسنگ نقش اساسی دارد. مخزن سرسنگ بر روی رودخانه ترتر توسط مقامات شوروی برای کمک به منطقه قره باغ پایین ساخته شد. در حال حاضر، عملاً در تحت کنترل منطقه قره باغ است.

از سرسنگ برای تولید برق و تامین آب آشامیدنی و آبیاری استفاده می شود. مخزن کوچکتر ماداغیز در ۲۰ کیلومتری پایین دست واقع شده است و کانال های آبیاری را تغذیه می کند که برای خدمات رسانی به مناطق پایین (آغدام، آغجبدی، بردا، گورانوبوی، ترتر، یولاخ) در نظر گرفته شده است. تا قبل از سال ۱۹۹۴، مصرف سالانه آب در این منطقه حدود ۷۰۰ میلیون متر مکعب برآورد می شد. البته تا پیشروی فعلی نیروهای آذربایجان، استفاده از بیش از ۹۰ درصد کانال ۲۲ کیلومتری سرسنگ به مناطق پایین نزدیک آذربایجان ممنوع بود.

کنترل آرامنه بر این منطقه به ایروان اجازه داد تا از سرسنگ به عنوان اهرم سیاسی در مراحل جنگ سه دهه درگیری قره باغ استفاده نکند. در واقع با ننگ داشتن بالادست و انشعاب اصلی مجموعه آبی، مقامات می توانند به طور متناوب جریان های دوره ZWJ&ای آب را تنظیم یا شیرها را ببندند. تحقیقات سال ۲۰۱۵ توسط مجمع پارلمانی شورای اروپا (PACE) پیامدهای زیست محیطی و اجتماعی متعدد مدیریت غیرهمکاری مخزن را نشان داد.

بر اساس این گزارش، جریان آب از سرسنگ در ماه های تابستان که بیشترین نیاز به آن است، کاهش یافته و در نتیجه منابع کافی برای مصارف کشاورزی وجود ندارد. علاوه بر این، عدم نگهداری از مخزن و عدم دسترسی کارشناسان مستقل نه تنها باعث ایجاد نگرانی در مورد سازه آسیب دیده شد، بلکه استفاده از آب سرسنگ را در بخش شرب به دلیل نگرانی از آلودگی، با مشکل مواجه کرد. در نتیجه آذربایجان مجبور به راه اندازی سیستم پمپ ها و چاه های آب زیرزمینی شد که هزینه بر و مخرب زیست محیطی است.

پس از گزارش ۲۰۱۵، PACE قطعنامه ای را در سال ۲۰۱۶ تصویب کرد که وضعیت را به عنوان یک مشکل بشردوستانه دانسته و از نیروهای مسلح درخواست کرد که از منطقه خارج شوند تا به مهندسان مستقل و ناظران بین المللی برای نظارت بر عملکرد عادلانه تاسیسات اجازه دسترسی داشته باشند. علاوه بر این، نهادهای اروپایی و حقوق بشری، با ارجاع به کنوانسیون آب سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۲، وضعیت کنونی را به عنوان «تخریب به محیط زیست» تعریف کرد.

در طول سه دهه اخیر و جنگ طولانی مدت، اختلاف آب یک عامل اساسی مهم بوده است. در درگیری های جدی قبلی در ژوئیه گذشته، کارشناسان و ناظران نسبت به امنیت تاسیسات نفت و گاز آذربایجان ابراز نگرانی کردند که به این کشور اجازه می دهد منابع انرژی خود را به بازار جهانی صادر کند. این بار، تمرکز بر تاسیسات آبی است.

مشکل آب در جمهوری آذربایجان بگونه ای است که باعث اعتراضات اخیر شد که با سرکوب نیروهای دولتی همراه شد. در ۱۳ مارس، حدود ۲۰۰ نفر از اهالی روستا در ناحیه ساعتی، در اعتراض به کمبود آب در رودخانه های کورا و ارس، یک بزرگراه را مسدود کردند. سژس پلیس با تجهیزات ضد شورش به منطقه اعزام شد. ویدئوهای منتشر شده در رسانه های اجتماعی نشان می دهد که آنها گاز اشک آور و گلوله های پلاستیکی را به سمت جمعیت شلیک کرده اند. حداقل سه معترض مجروح شدند که یکی از آنها، یک نوجوان ۱۵ ساله است. کمبود آب در حوضه رودخانه های کورا و ارس، در سال های اخیر چندین منطقه مرکزی آذربایجان را تحت تاثیر قرار داده است.

در میان بسیاری از تهدیدات دیگر، تغییرات آب و هوای جهانی دارای پیامد جدی تغییرات بی سابقه آب در قفقاز جنوبی است. این منطقه با بارندگی و ذوب برف های نامنظم روبه رو است که منابع آشامیدنی، تولیدات کشاورزی و تولید برق آبی را به خطر می اندازد. همچنین، آب منطقه از مرزهای کشورهایی با روابط پرتنش عبور می کند که شرایط پیچیده تر می شود.

این منطقه بخش عمده ای از آب شیرین خود را از رودخانه های فرامرزی کورا و ارس دریافت می کند که هر دو از ترکیه سرچشمه می گیرند و به قفقاز می ریزند. ترکیه به عنوان بازیگر بالادست، با ساختن سد، به تغییرات آب ناشی از آب و هوا پاسخ داده است. توسعه این سد به هزینه مصرف کنندگان آب پایین دست در قفقاز تمام می شود.